

FILMDE MÜZİĞİN İŞLEVİ VE KULLANIMI¹

Çev: Yrd. Doç. Dr. Ali CEMALCILAR*

Film için bestelenen ve kullanılan müzik türlerini iki biçimde guruplandırabiliriz. Bunlardan birincisi "gerçek" ikincisi ise "işlevsel" müziktir. Gerçek müzik; opera, müzikaller ya da dans filmlerinde filmin genel atmosferini denetleyen müziktir. Örneğin; oyuncu görüntüde şarkı söylüyordur, fakat ona görüntüde olmayan bir orkestra eşlik etmektedir. Filmde aynı anda gerçek bir müzikle karşı karşıya kalınmıştır. Gerçek müzik, filmdeki hareketleri de denetleyen bir öge olduğundan, filmin stüdyo çekim aşamasına gelmeden önce beselenir. İşlevsel müzik ise, görüntü öğelerinin ve diyalogların yanında, onları tamamlayıcı bir öge olarak yer alır. İşlevsel müzik filmde yedi ana başlık altında ele alınır ve kullanılır. Bunlar;

- hareket müziği,
- mekan müziği,
- dönem müziği,
- dramatik gerilim yaratan müzik,
- komedi müziği,
- duygusal müzik,
- çizgi film (animasyon) müziği.

(1) Roger Manwell-John Huntley, The Technique of Music, "The Function of the Sound Film" s. 54-108 özetlenerek çevrilmiştir.

(*) İletişim Bilimleri Fakültesi İletişim Sanatları Bölümü

İşlevsel müzik, dramatik dürtüyü oluşturmak amacıyla, filmin çekiminden sonra, hatta kaba kurgusunun yapımından sonra bestelenir. İtalyan film müziği bestecilerinden biri olan Roman Vlad, beste konusunda şunları söylemiştir. "Bence bir filmin gerçek yaratıcısı, o filmin yönetmenidir. Ben daima, yönetmen eğer besteci olsaydı neler bestelemek istediğini düşünerek bestelerimi oluştururum."

Ses kanalı; efektler ve konuşmalar

Ses olgusunun ve ses kanalının sinemaya girmesinden hemen sonra çoğu film yapımcıları ve besteciler sesin önemini ve gerekliliğini kavrayarak filmlerde sesi ve müziği yoğun bir biçimde kullanmaya başlamışlardır. Kimi film yapımcıları filmdeki konuşmaları ses efektleri ile dengelerken, kimileri de konuşma ve sesleri film için özel olarak bestelenen özgün müziklerle dengeleme yoluna gitmişlerdir.

Filmdeki ses kanalı üç ana öğeden oluşmuştur. Bunlar,

- ses efektleri,
- konuşmalar,
- müzik.

Bu öğelerden ses efektlerini, hareketler ve bu hareketlerin neden olduğu olaylar sonucu oluşan diğer **doğal sesler** oluşturmuştur.

Sözü edilen ses efektlerini kaydetmek kolaydır. Yanısıra ses stüdyolarında doğal sesler stok olarak da bulunmaktadır. Ses etkileri dediğimiz bu doğal efektlere, yapay ya da mekanik olarak üretilmiş sesleri de katabiliriz. Örneğin ekolar (ses tekrarı-sesin yankısı), derinlik verilen sesler ve elektronik sesler. (Norman Mc Laren'in çizgi filmlerinde ses kanalının boyanması ile elde edilen sesler vb.) Ancak kimi besteciler, sözü edilen bu doğal ses efektlerinin film için yaptıkları müziklerin bütünlüğünü bozduğunu savunmakta dırlar (Bu nedenle bu konuda da besteci ve yönetmenin birlikte çalışıp bu kimi efektleri kullanıp kullanmamaları konusunda bir karar almaları gerekmektedir).

Filmlerdeki çoğu konuşmalar (diyaloglar) doğal bir anlatıyla yazılır. Bu da o filme gerçeklilik katabilmektedir. Bu konuşmalara müzik eşlik ederek verilerek istenilen mesajlar desteklenir. Ancak kimi konuşmalara müziğin etkide bulunmadığı filmlerde vardır. Buna örnek olarak "Kamerad Schaft" ve "A Walk in the Sun" 'ı gösterebiliriz. Bu filmlerde diyalogların kurulması ve etkili olması için kimi

sözcükler özenle seçilerek istenilen etkiler yaratılmıştır. Örneğin; konuşmalar; "A Walk in the Sun" filminde olduğu gibi **doğal**, "Kind Hearts and Coronets" filminde ise **yumuşak**, ve **akıcı**, "Citizen Kane" ve "Miss Julie" filmlerinde **anlamlı** ve **dokunaklı**, "Orphee" filminde de **şiiinsel** nitelikte olabilir.

Filmlerde duygusal ortamın yaratılmasında diyaloglar kadar müzikten de önemli ölçüde yararlanır. Şöyleki;

Diyaloglar bilinen, alışlagelmiş sözcüklerden oluşabilir. Filme eşlik eden müzik bu sözcüklerin olabilecek yetersizliği önleyecektir. (Çevrenin notu: Manvell ve Huntley'in belirlemesine ek olarak A. Copland'da aşağıdaki belirlemeleri yapmaktadır):

- . daha etkileyici zaman ve mekan atmosferi yaratacak,
- . psikolojik olarak olayları incelikleriyle belirtecek, vurgulayacak,
- . arkafonu tarafsız olarak dolduracak,
- . süreklilik duygusu uyandıracak,
- . temsili görüntüyü gerçekleştirecek ve onu sonuç duygusuyla çerçeveleyecektir.

Aaron COPLAND, **What to listen for in Music** A Mentor Book, The New American Library, New York 1957 (Film Music sh: 152-158).

Uygulanan Müzik I. Filme çekilen opera ve baleler

İtalya ve Rusya gibi ülkelerde birçok opera filme çekilmiştir. Bu filmlere başarılı bir örnek olarak GianCarlo Menotti'nin "The Medium" adlı filmini gösterebiliriz. Yine bu tür yapıtların görkemli ve hareket dolu olanlarına Boris Gudunov'un "Carmen" 'i örnek olarak verilebilir. Yukarıda sözünü ettiğimiz "The Medium" adlı filmin başarısı; oyuncuların izleyicilere sergiledikleri kişilik ve karakterlerin kusursuz olması ile sağlanmıştır. Filmin başarılı olmasının bir nedeni de Menatti'nin kendi operasını, film için yine kendinin yönetmesidir. "Carmen" operasının bir zenci ekip tarafından çağdaş bir yorumla uyarlanması sonucu "Carmen Jones" adı altında gerçekleştirilmesi de iyi yönetilmiş bir Amerikan müzikaline örnektir. Bu filmde Bizet'in operası olan "Carmen" in, öyküsü ve müziği kullanılmıştır.

Dans edenlerin hareketleri ve davranışları, sessiz sinema döneminden beri, filmcilerin ilgisini çekmiştir. Amerikan müzikalleri söz

ve müziğin yanısıra dans ve hareketlere, kamera için düzenlenmiş özel koreografilere dayanır. Yine Amerikan müzikali, bize sinema için düzenlenen dansların çeşitliliğini gösterir. Sahne balesinin koreografisi; kamera açıları, zamanlama ve ritmik kurgu gibi sinematografik olanakların tüm sınırlarını zorlar. Sonuçta balerinlerin yanısıra kamera hareketleriyle görüntüler, ritmik kurgu ile de çekimler, birbirlerinin ardısına dans eder gibi görülmektedir.

Filme çekilen önemli opera ve belgeler;

Aida (Verdi) İtalya

Madame Butterfly (Puccini) İtalya

La Boheme (Puccini) İtalya

La Traviata (Verdi) Almanya

Fidelio (Beethoven) Almanya

Swan Lake (Tchaikovsky) Almanya

Carmen (Bizet) Münih stüdyolarında filme alınmıştır. Von Karajan tarafından yönetilmiştir.

Cavalleria Rusticana (Mascagni) Almanya'da Ake Falk tarafından yönetilmiştir.

The Mikado (Gilbert ve Sullivan) İngiltere'de Stuart Burge tarafından yönetilmiştir.

Romeo ve Juliet (Prokofiev) İngiltere'de Czinner tarafından yönetilmiştir.

Uygulanan Müzik II; Konser filmleri

Kimi zaman bestecilerden herhangi bir filmde geçecek bir konser sahnesi için özgün bir beste yazmaları istenir. Örneğin; Richard Addinsell'in "Dangerous Moonlight" filmi için bestelediği Varşova konçertosu. Film, savaş sırasında hava kuvvetlerinde görev yapmakta olan Polonyalı bir piyanistin yaşamını anlatmaktadır. Bu film Addinsell'in özelliklerini taşımaktan çok, Rachmaninof müziğinin etkilerini ve izlerini taşımaktadır.

Bu tür filmler için özel olarak bestelenen müziğe, Thorold Dickinson tarafından yönetilen "Man of Two Worlds" adlı İngiliz yapımında raslıyoruz. Sir Arthur Bliss filmin kahramanı olan Afrikalı Kisenga için bir konçerto bestelemiştir. Müzikal bütünlük açısından oldukça başarılı olan bu minyatür konçertonun adı "Baraza" dır. Fil-

me çekilen konserlerin bir diğer türü de, filmdeki konser için özgün bestenin hazırlanmadığı, bunun yerine gerçek bir konserin filme alındığı yapıtlardır. Bu tür filmlerde filmin yönetmeni, görüntüleyeceği müzik parçasını ve bölümlerini önceden dinleyerek, gerekli hazırlıklarını yapar. Örneğin; orkestranın genel ve yakın çekimlerinin ve orkestra şefinin yakın ve ayrıntı çekimlerinin nasıl olacağını önceden saptar ("The Seventh Seal" ve "The Magic Bow" filmlerinde olduğu gibi). Film yapımcıları, filmlerinde kullanılmak üzere bestecilerden özgün yapıtlar istemek yerine, güncel ve popüler olan müzik parçalarını (gerekli izni alarak) kullanabilirler. Ancak böylesine bir uygulamanın kimi sakıncaları vardır. Bunları şöyle açıklayabiliriz; Filme konulmak istenilen müzik parçası gerçekte bağımsız bir sanat yapıtıdır. Başka bir deyişle filmin yapımı düşünülmmeden bestelenmiştir. Bu ikincisi, filmde kullanılacak olan popüler müzik parçalarının önceden bilinmesi ve duyulmuş olması halk kitlesinde daha önceden duygusal bir ortam oluşturmasıyla, filmin seyirciler üzerinde yaratmak istediği etkiyi engelleyebilecek ya da düşünüldüğünden daha çok hızlandırabilecektir. Buna örnek olarak "Brief Encounters" filminde, Rachmanniof'un iki numaralı piyano konçertosunun kullanılmasını verebiliriz. Filmlerde hazır olarak kullanılan bu müzik parçalarının yaratabileceği diğer bir sorun ise, müzik parçalarının sürelerinin, yönetmenin tasarladığı sekans sürelerine uymaması gibi teknik bir sorun ile karşı karşıya kalınmasıdır.

Ünlü Bestecilerin Yaşamlarını Konu Alan Filmler

Ünlü bestecilerin yaşamları, film yapımcıları için eskiden beri ilginç bir ilham kaynağı olmuştur. Bu tür yapıtlar arasında bir Polonya filmi olan "The Young Chopin" (1951), bir İngiliz filmi olan "The Story of Gilbert and Sullivan" (1953) ve Hollywood'da yapımı gerçekleştirilen ve Rimsky Korsakov'un yaşamı olduğu ileri sürülen "The Song of Scherazade", Chopin'in yaşamını konu alan "A Song to Remember" filmleri sayılabilir. W. Disney'in çizgi film olmayan ve başrolünü Carl Boehm'in oynadığı "The Magnificent Rebel" adlı yapıt, genç Beethoven'in başından geçen romantik bir olayı konu almaktadır.

Bu yapıtlar çoğunlukla, bestecilerin müzik türlerini ve yaşamlarının duygusal bir kesitini anlatırlar. Bu türde yapılmış olan filmlere Hollywood'da Andrew L. Stones'in "The Great Waltz" (Straus) ve "Song of Norway (Grieg) gibi örnekleri verebiliriz

1955 yılında Aram Avakian, Igor Stravinsky'nin filme alınmış konserinin bir bölümünü kendi yaptırdığı "Story of A Soldier" filminin içinde kurgulamıştır. 1968 yılında bir İtalyan-Alman ortak yapımı olan "Chronicle of Anna Magdalena Bach" filminde yönetmen Jean-Marie Straub ve görüntü yönetmeni Ugo Piccone, Bach'ın müziğini ve yarattığı duygusal havayı görüntülemek için durağan kamera çekimleri, asimetrik ve Barok stili görüntü düzenlemelerinden yararlanmışlardır. Filmin senaryosu, Straub'un kendisi ve karısı Daniel Hüllet tarafından yazılmış ve sinemaya uyarlanmıştır. Filmin konusu, Anna Magdalena Bach'ın gerçek yaşam öyküsü olmayıp, Bach'ın mektuplarından ve tarihi belgelerden yararlanılarak kimi gerçekler yansıtılmıştır. Film, Bach'ın 1721 yılındaki evliliğinden, 1748 yılındaki ölümüne kadar geçen süreyi konu almıştır. Film, Bach'ın ziyaret ettiği yerlerde ve tümüyle ses senkronları ile çekilmiştir. Straub'un ses kayıtçısı olan Paul Schöler, tek bir mikrafonla kamera yanından müziği kaydetmiştir. Filmde baş rolü bir müzisyen olan Gustav Leonhart üstlenmiştir. Bu film ilk bakışta bir müzik filmi, Bach'ın müziğini anlatan bir film ya da Anna Magdalena ve Bach'ın arasındaki aşkı anlatan bir aşk filmi bir başka yönüyle de, Bach'ın duygusal yaşamını sergileyen bir dökümanter film görünümündedir.

Ken Russell ve Igor Talankin, Tchaikovsky'nin yaşamını konu alan değişik yapıtlar yönetmişlerdir. Russell'in ve Talankin'in filmindeki konular, Tchaikovsky'nin yaşamındaki ilginç olayları içermektedir. phomanyak olan Nina ile evlilikleri üzerinde durmuştur. 1970 yılında Igor Talankin, "Tchaikovsky" adı altında bir film yapmıştır. Bu filmde Tchakovsky'nun mutsuz evliliğinden hiç söz edilmemiştir.

Müzikal Filmler

Müzikal filme ve Amerikan müzikallerinin 1930'lardaki gelişimine daha önce değinmiştik. Bu türe özgü romantik müzikal komediye de Fred Astaire ve Ginger Rogers'in operetlerini örnek verebiliriz. Bu filmlerin konuları genellikle gençlerle ilgili konulardır. Bu tür yapıtlara örnek olarak; "An American in Paris", 1960'larda büyük ilgi gören "West Side Story" (bu yapıt Leonard Bernstein'in müziği ve Jerrone Robbins'in koreografisi için oskar ödülleri almıştır), Robert Wise'nin "The Sound of Music" (bu filmde William Reynolds'un kurgusu, Ted Mc Cord'un çekimleri, Irwin Kostal'ın bestesi, Jane Corcoran'ın ses kayıtları ve Robert Wise'nin yönetmenliği için oskar

ödülleri verilmiştir). 1967'de Hollywood ünlü yönetmen George Sidney, İngiltere'de "Half A Sixpence" müzikalini yönetmiştir.

1969 da bir Brodway gösterisi ve yapımı olan "Hello Dolly" filme çekilmiştir. Bu film o zaman için bir hayli kabarık bir bütçe olan 22 milyon dolara çıkmıştır. 1971 de ise Bob Fosse, müziğini John Kander' in yaptığı "Cabaret" adlı müzikali gerçekleştirmiştir. Bu filmde, kamera çoğunlukla kabare içindeki oyunculara ve izleyicilere yakın çekim olarak çalışmıştır. Kabare filminin kurgusu, değişik kamera açılarını içeren karmaşık bir yapıda olmuştur.